

## PS VAN EEN REDACTEUR

# ‘Doe jij nou maar gewoon je werk, Jaap!’

## Over reclasseringswerk: een beroep met een eigen dynamiek, kennisdomein en methodiek

Jaap van Vliet\*

Dit themanummer verschijnt naar aanleiding van het alweer zesde World Congress on Probation and Parole. Als je, zoals ik, enkele decennia hebt gewerkt binnen de reclassering en in organisaties daaromheen, is het verheugend te constateren dat er inmiddels uitwisseling en overdracht van kennis en ervaring plaatsvindt tussen de reclassering in landen over de hele wereld. Met en van elkaar leren wereldwijd: mooier kan het niet worden. Dat er ontwikkeling plaatsvindt in de reclassering en dat meer en meer ook wetenschappelijk onderzoek wordt verricht en onderbouwing wordt gevonden voor goed reclasseringswerk, was mij natuurlijk niet ontgaan, maar er waren en zijn, los daarvan, ook politieke en maatschappelijke trends die invloed hebben op het werk en, vermoed ik, tevens op de vraag of die wetenschappelijke onderbouwing ook tot uitdrukking kan worden gebracht. Ik doe hierna een poging dit te verduidelijken aan de hand van een stuk van mijn eigen professionele geschiedenis.

In 1983 maakte ik de overstap vanuit de Van Mesdagkliniek<sup>1</sup> in Groningen, waar ik enkele jaren had gewerkt als afdelingshoofd/behandelcoördinator van een Very Intensive Care (VIC) afdeling<sup>2</sup> naar de Algemene Reclasserings Vereniging (ARV) in Arnhem. Ik werd daar aangesteld als teamcoördinator (later bureauhoofd) bij het gespecialiseerde team Sociaal Psychiatrisch Werk (SPW).<sup>3</sup> Door dit team werden met name reclasseringscliënten met een psychi(atri)sche handicap of stoornis, een

\* Dr. Jaap A. van Vliet is adviseur Forensische Zorg en lid van de redactie van *PROCES*.

1 Toen nog een tbr-kliniek, inmiddels FPC Dr. S. van Mesdag.

2 Zie J.A. van Vliet, ‘Freud en de criminaliteit; criminele uitstapjes in Wenen’, *PROCES* 2017, p. 373-377.

3 Er waren in die tijd in het land nog enkele zelfstandig georganiseerde SPW-teams, die voortkwamen uit de Dr. F.S. Meijersvereniging. De Meijersvereniging stelde zich ten doel ‘als adviserend lichaam de maatschappelijke belangen te behartigen van zenuwlijdenden, zielszieken en andere geestelijk onevenwichtigen’ en trachtte haar doel te bereiken ‘door het stichten van een Centraal Bureau, van waaruit het maatschappelijk Werk wordt georganiseerd en geleid door het stichten van plaatselijke Consultatie Bureaux in den lande’. Zie S. van der Kwast e.a., *Het einde van onbegonnen werk? Vijftig jaar sociaal-psychiatrisch reclasseringswerk van de Dr. F.S. Meijers-Vereniging*, Meppel: Boom Boeken 1974, p. 11-12; J.A. van Vliet, ‘Verbinden in de keten, forensisch psychiatrisch toezicht in breder perspectief’, in: J.A. van Vliet e.a. (red.), *Verbinden in de keten. Forensisch psychiatrisch toezicht bekeken*, Amsterdam: SWP 2012, p. 11-20; J.A. van Vliet, ‘Wie weet raad? De reclassering en de zorg voor psychisch gestoorde delinquenten’, *PROCES* 2012, p. 297-304.

'Doe jij nou maar gewoon je werk, Jaap!'

licht verstandelijke beperking of comorbiditeit<sup>4</sup> en daarbij behorende justitiële titels begeleid, zoals een (voorwaardelijke) tbs en in het kader van diverse opgelegde voorwaarden, waarvan veelal intensieve begeleiding en/of behandeling of gespecialiseerde huisvesting een onderdeel uitmaakten. Intensief samenwerken met tbs-klinieken en andere ggz-instellingen hoorde bij het dagelijkse werk. Het SPW-team bestond in die tijd, naast de leidinggevende, uit reclasseringswerkers met een opleiding en ervaring in de tbs of in de psychiatrie in het algemeen, sociaal psychiatrisch verpleegkundigen, een orthopedagoog en daarnaast als vaste consultants een forensisch psychiater en een forensisch psycholoog.

Reclasseringsbegeleiding was in die tijd nog niet onderverdeeld in advies en toezicht, maar alle medewerkers verrichtten alle taken: vroeghulp,<sup>5</sup> rapportage, begeleiding en re-integratie in alle mogelijke kaders. Vaak was er ook ruimte voor vrijwillige nazorg. Van de teamcoördinator werd in die eerste jaren, zo'n veertig jaar geleden, nog verwacht dat hij één dag per week ook reclasseringswerk op alle taakvelden uitvoerde. En dat deed ik dan ook enkele jaren. Leerzame jaren ook, die daarna en tot op de dag van vandaag voor mij van veel waarde blijken te zijn.

Na mijn ervaring in de tbs-kliniek leek vooral het begeleiden van tbs-gestelden met proefverlof, voorafgegaan door het in samenspraak met de kliniek opstellen van een proefverlofplan, mij een passende taak. Maar toch, leidinggeven aan een reclasseringsteam bleek mij voor andere vraagstukken te stellen dan leidinggeven aan het dagelijks leven in een zeer gesloten setting en op een afdeling met tien patiënten, twaalf sociotherapeuten en een psychiater.

Reclasseringswerk bleek absoluut een beroep met een eigen dynamiek, kennisdomein en methodiek!

Verzoeken tot het voorbereiden en begeleiden van proefverloven kwamen regelmatig op mijn bureau en al snel begeleidde ik mijn eerste cliënt met proefverlof. Niet verrassend, maar wel lastig bleek het maken van goede afspraken met cliënten met wie je maximaal twee, drie keer per week een uurtje face to face contact kon hebben, soms bij hen thuis, soms op kantoor. Samenwerking met de 'bureaupsychiater', die de cliënten eenmaal per maand sprak, was nuttig. Het bekijken, beoordelen en bespreken van dezelfde cliënt vanuit verschillende perspectieven en vanuit meer of minder nabijheid maakte ook zinvolle reflectie mogelijk, en uiteindelijk ook het, binnen de toen bestaande mogelijkheden, verantwoorden van het begeleidingsproces.<sup>6</sup>

Maar wanneer je een cliënt slechts enkele keren per week ontmoet, kan er in de tussenliggende uren van alles gebeuren, zoals ik heb ervaren toen een cliënt van

4 Dat is het aanwezig zijn van een stoornis naast een andere. Dit begrip zou binnen het justitiële domein in veel gevallen vervangen kunnen worden door 'polymorbiditeit': het bestaan van meerdere (meer dan twee) stoornissen naast elkaar.

5 Vroeghulp is inmiddels helaas afgeschaft. Zie ook J.A. van Vliet, 'Vroeghulp als ambulant forensisch psychiatrisch specialisme', in: J.W. Fokkens, E.J. Hofstee, H.J.C. van Marle, T.M. Schalken & J.J.L.M. Verhagen (red.), *Overheid en patiënt, Ontwikkelingen in de forensische psychiatrie. Liber Amicorum prof. Dr. N.W. de Smit*, Arnhem: Gouda Quint 1993, p. 49-57.

6 Interessant in dit verband is het proefschrift van psychiater Goudsmit, waarin de werkwijze in 'spilteams' aan bod komt en waarop de methodiek van het latere SPW was gebaseerd: W. Goudsmit. *Psychiatrie en reclassering*, Meppel: J.A. Boom en Zoon 1967.

wie ik al een halfjaar het proefverlof intensief begeleidde, een levensdelict pleegde; ik schreef daar in 2010 over in dit tijdschrift. ‘Het is niet zo dat het ministerie, de pers en de politiek erg onder de indruk waren van het gebeurde: er verschenen een paar stukken in de krant, de minister hoefde zich niet in de Kamer te verantwoorden, laat staan dat hij dreigde te worden weggestemd. Ook de toenmalige directie en beleidsmedewerker waren niet onder de indruk. “Je zult wel iets verkeerd gedaan hebben”, werd mij gezegd.<sup>7</sup> Dat was voor mij en mijn team een moment van bezinning. Proefverloven ‘mislukten’ soms, maar meestal was er dan geen slachtoffer te betreuren. Er verschenen zelfs enkele onderzoeken van het Wetenschappelijk Onderzoek- en Documentatiecentrum (WODC) waaruit bleek dat proefverlof, begeleid door de reclassering, ‘werkte’: het leidde tot significant minder recidive dan wanneer tbs-gestelden zonder reclasseringsbegeleiding terug de maatschappij in gingen wanneer de maatregel tegen advies van de kliniek werd beëindigd. Ik schreef daarover in dit tijdschrift een van mijn eerste artikelen als reflectie.<sup>8</sup> En mijn voorstel aan de landelijke directies van de reclassering, begin jaren negentig, om nader te onderzoeken wat reclasseringswerkers feitelijk *doen* om dit succes te behalen, werd helaas niet gehonoreerd; de noodzaak van onderzoek naar de reclasseringspraktijk werd in die jaren nog nauwelijks ingezien, zo bleek uit hun afwijzing. ‘Doe jij nou maar gewoon je werk, Jaap, en laat het denken aan ons over’, kreeg ik te horen.

Risicotaxatie bestond toen nog niet en zeker niet in de reclassering. Maar hoe kun je binnen de beperkte mogelijkheden zodanig met je cliënt en diens omgeving communiceren dat je niet voor al te grote verrassingen komt te staan? We slaagden er in ons team in stappen te zetten om te komen tot een beter, wat we nu zouden noemen ‘risicomanagement’ en gestructureerde evaluatie van het proefverlof. En dat binnen de opdracht om aan tbs-gestelden de wettelijk bepaalde ‘hulp en steun’ te verlenen bij de re-integratie en rehabilitatie. Niet een vertrouwensrelatie – zoals uit de tijd van de reclassering als ‘welzijnsorganisatie’<sup>9</sup> – maar een ‘betrouwbare relatie’ tussen reclasseringswerker en cliënt bleek daarbij toen een beter uitgangspunt.<sup>10</sup> Anders dan de vertrouwensrelatie verwijst de betrouwbare relatie naar duidelijkheid, naar het bieden van ruimte aan de cliënt binnen afgesproken grenzen en naar doen wat je hebt afgesproken. Dat is iets wat tbs-gestelden in hun verleden over het algemeen niet van hulpverleners hebben ervaren.<sup>11</sup> Inmiddels is de ‘werkalliantie in het gedwongen kader’ voor velen binnen de reclassering, maar ook in de forensische zorg in het algemeen, een bruikbaar begrip geworden.<sup>12</sup>

7 J.A. van Vliet, ‘Chain-management of change-management in de tbs? De reclasseringswerker tussen stilstand en verandering, tussen toezicht en rehabilitatie’, *PROCES* 2010, p. 142.

8 Zie J.A. van Vliet, ‘Tbs, proefverlof en recidive’, *PROCES*, november 1989, p. 304-308.

9 De jaren zestig tot tachtig van de vorige eeuw. Zie daarvoor J.P. Heinrich, *Particuliere reclassering en overheid in Nederland sinds 1823*, Arnhem: Gouda Quint 1995.

10 J.A. van Vliet, ‘Onbegonnen werk?’ *Link en leip. Reclassering tussen strafrecht en geestelijke gezondheidszorg*, 's-Hertogenbosch: NFR 1989, p. 15-22.

11 J.A. van Vliet & T.I. Oei, ‘Van stoornis naar delict. De verbrokkelde hulpverleningsgeschiedenissen van Tbs-gestelden’, *Pedagogiek* 2006, 3, p. 301-316.

12 Zie bijvoorbeeld A. Menger, *De werkalliantie in het gedwongen kader. Onderzocht bij het reclasseringstoezicht* (diss.), Uitgeverij Eburon 2018. Menger heeft dit thema in Nederland gemunt en is de eerste die hier een grootschalig onderzoek naar publiceerde.

'Doe jij nou maar gewoon je werk, Jaap!'

Sinds de afwijzing van mijn onderzoeksplannen door de toenmalige directie is er veel tijd verstreken en er wordt veel meer onderzoek naar het reclasseringswerk gedaan, nu wel gesteund door de directies. Dit blijkt onder meer uit verschillende lectoraten, onderzoekslijnen en publicaties, waaronder methodische handboeken op het gebied van reclassering en, in het algemeen, van werken in een gedwongen/justitieel kader.

Deze PS van een redacteur is niet de plek om hierover verder uit te weiden. Maar de noodzaak van ontwikkeling, onderzoek en uitwisseling staat inmiddels gelukkig niet meer ter discussie.